

Cilj Beča bio je da u

Nedavno obeležen *Dan primirja* u *Prvom svetskom ratu* još jednom je podsetio na strahovite žrtve koje su Evropa i svet podneli u njemu i na užase kojima je taj rat otvorio vrata u istoriji 20. veka. Sa druge strane, podsetio je i na najnovije revizionističke poglede na *Veliki rat*, koji se zasnivaju na stavu da su svi krivi, dakle – niko nije kriv.

Džon Rol je britanski istoričar koji se bavi Nemačkom u tom periodu, posebno likom i delom kajzera Vilhelma II (autor je trotomne biografije o njemu) i svojim je naučnim delom stekao je glas jednog od najznačajnijih istoričara našeg doba. Formiran u pozitivističkoj tradiciji *Kembridža*, koja, kako kaže, duboko poštuje primarne izvore kao jedino sigurno istoriografsko tlo, Rol (1938, London) pripada grupi istoričara koji se protive novom revizionizmu u modernoj historiografiji, "koji umanjuje i relativizuje ulogu nemačke i austrougarske politike kao suštinskih (svakako ne i jedinih) uzročnika *Velikog rata*". U ovo se mogu uveriti i čitaoci njegove knjige *Put u Sarajevo*, koju je u prevodu Veljka Stanića sa engleskog jezika objavio beogradski *Clio*, prvi put predstavljajući delo ovog naučnika svetskog glasa našoj publici.

Da li je kajzer Vilhelm II bio monarh apsolutista, oholi autokrata, militarista i rasista?

Vilhelm II nikada nije bio vladar apsolutista, ali je kao nemački car i kralj Pruske, svemoćni ratni zapovednik nemačke vojske i mornarice i vrhovni poglavar *Protestantske crkve* imao ogromnu moć i tokom 1890-ih stvorio je uslove da tu moć u potpunosti primeni. Bio je obdaren mnogim, izuzetnim talentima – bio je ekstremno energičan, oprezan i inteligentan, dobar govornik i imao je moćnu

Poznati britanski istoričar govori o (pravoj) krivici za Prvi svetski rat

Razgovarala: **Andelka Cvijić**

memoriju – ali te kvalitete koji su sami po sebi vredni divljenja potirale su njegova zloglasna impulsivnost i preterana osetljivost. Manje talentovani monarh, svestan svojih ograničenja i zato spremniji i voljniji da razmisli i sasluša savete, bio bi daleko bolji vladar. Svet se menjao brzo i već do 1900. vreme lične vladavine naslednog monarha, koliko god da je uman bio, pripadalo je dalekoj prošlosti.

Ubistvo u Sarajevu pružilo je Nemačkoj savršeni izgovor za rat protiv Francuske i Rusije, koji je dugo godina bio planiran

Koliko je istina da je smatrao da je rat u kojem bi Tevtonci trebalo da zauvek unište Slovene bio manje-više neizbežan?

Kroz svoj život Vilhelm II je mislio i govorio u rasističkim okvirima iako nije bio jedini koji je to činio. Onako kako je govorio o Tevtoncima i Slovenima, tako je govorio o Francuzima kao Galima, o Englezima kao Anglosaksoncima, o Špancima i Italijanima kao o Latinima. I, naravno, bio je opsednut *žutom opasnošću* sa Istoka. U isto vreme, iskreno je verovao u okrutnog nemačkog boga koji je sprovodio svoju volju kroz istoriju. U njegovom pogledu na svet Latini, Gali i Sloveni bili su degenerisane rase koje su odavno prešle vrhunac svog procvata. Anglosaksonci su bili na pragu da priznaju dominaciju Tevtonaca, čija je sudbina bila određena božjom voljom da svet spasu od *žute opasnosti*. Međutim, prisetimo se da je nešto od tog jezika Kajzer, kao manipulativno oruđe, namenio ubeđivanju cara da se 1895. okrene ka istoku ili da se, na primer, bori protiv Japana.

On je taj jezik koristio i da ubedi Amerikance da stvarna opasnost za njih ne dolazi od Nemačke već od Japanskog carstva koje je bilo u usponu.

Fric Fišer je pre pola veka dokazao da Nemačka snosi najveći deo krivice za Veliki rat. Sada se ponovo javljaju istoričari koji tvrde suprotno. Otkud taj zaokret?

Ni u jednoj istorijskoj raspravi nije bilo toliko sporenja kao u ovoj o početku *Prvog svetskog rata*. Jedan od razloga za to je očigledan: posle onoga što se činilo beskrajinim *Zlatnim dobom*, svet je iznenada gurnut u krvavi sukob koji je odneo živote približno deset miliona ljudi, a na stotine hiljada ih osakatio. Taj je sukob svet uveo i u period neopisive brutalnosti i nasilja. Prirodno je da je svako imao potrebu da shvati kako i zašto je došlo do takve jedne užasne katastrofe.

Pa zašto se onda pokazalo da je rat tako teško objasniti? Razlog je u politici. *Versajskim ugovorom* saveznici pobednici optužili su Nemačku (i Austrougarsku) da je namerno pokrenula rat kako bi osvojila i potčinila Evropu, a tu su optužbu iskoristili da opravdaju reparacije, gubitak teritorije, oduzimanje kolonija i ograničenje u naoružanju koje su nametnuli Nemačkoj. Nemački narod je njegova sopstvena vlada 1914. godine ubedila da ga je Rusija napala i on je bio uvređen zbog optužbe za *ratnu krivicu*. Da bi se Nemačka ponovo uspravila, oni koji su znali istinu o nemačkoj politici 1914. uz pomoć vlade uložili su enormni napor da opovrgnu *laž o ratnoj krivici*. Kampanja je bila toliko uspešna da je popločala put Hitleru, *Trećem Rajhu* i *Drugom svetskom ratu*.

Istina o nemačkoj politici u 1914. godini otkrivena je tek 1961. kada je nemački istoričar Fric Fišer objavio svoju prvu ve-

ine srpsku državu

liku knjigu *Posezanje za svetskom moći – politika ratnih ciljeva carske Nemačke 1914-1918. (Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18;* delo je na srpskom objavila Agencija za izdavanje i štampanje knjiga *Filip Višnjić* 2014, a preveli su ga Jelena Čirović i Miroslav Alaga-Bogdanović, prim. A.C.), pokazujući od njegovog samog početka opseg nemačkih ratnih ciljeva u *Prvom svetskom ratu*. Dublji smisao toga da je vlada u Berlinu 1915. namerno tražila rat kako bi postigla te ciljeve potvrdila je druga Fišerova knjiga *Rat iluzija 1911-1914*.

Oba dela bila su toliko ispunjena novom i nesumnjivo autentičnom dokumentacijom da su, posle bolnih diskusija, ne samo međunarodna nauka već i nemačka javnost u celini prihvatili Fišerova otkrića. Od tada se ti pogledi uče u svim nemačkim školama i na univerzitetima i bili su od ključne važnosti u osnaživanju demokratskih stavova i institucija u celoj zemlji. Teško je zamisliti da bi bez te revizije mišljenja cele zemlje, koje u mentalitetu seže do 19. veka, nemačko ujedinjenje i širenje Evropske unije na Istok bilo sprovedeno tako glatko.

Nedavni pokušaji da se interpretacija međuratnih godina preokrene u "svi su jednako krivi, dakle, krivica je ničija" ne zasniva se ni na jednom novom dokazu. Oni, zapravo, počivaju na namernom ignorisanju svakog dokaza o nemačkim namerama pre 1914, uključujući i program ratnih ciljeva koje je pre više od pedeset godina otkrio i objavio Fric Fišer. Popularnost tih novih objašnjenja koja oslobađaju nemačke vođe u 1914. odražavaju duboku i psihološki razumljivu želju mnogih Nemaca da se ne produžava s krivicom prošlosti kojom će zauvek biti opterećeni. Ali ta se objašnjenja ne zasnivaju na poznatoj istini.

Dr Anika Mombauer mi je u intervjuu rekla da su Nemačka i Austrougarska namerno stvorile Julsku krizu jer im je diplomatska pobjeda nad Srbijom bila beznačajna. Slažete li se s tim?

Dr Anika Mombauer vodeći je međunarodni autoritet za *Julsku krizu* i nema sumnje da je u pravu kad kaže da se ni austrougarska vlada ni vođe u Berlinu ne bi zadovoljili diplomatskim ishodom konflikta sa Srbijom. *Bečki ultimatum* Beogradu bio je namerno smišljen da bude neprihvatljiv, i austrougarskom poslaniku Gizlu bilo je naređeno početkom jula 1914. da spakuje svoje stvari čim ga uruči. Iz nedavnih radova Marvina Bendžamina Frajda i Džona Zametice znamo da je cilj državnika i generala u Beču bio da sasvim ukinu srpsku državu. U knjizi *Put u Sarajevo* pokazao sam da su sve nemačke vođe bile svesne tih austrijskih ciljeva i već početkom novembra 1912. u potpunosti su ih podržavali, čak i po cenu da se cela Evropa zapali ratom. Jedino je *Deklaracija vlade* iz Londona početkom decembra 1912, kojom Britanija izjavljuje da ne može da dozvoli da Francuska bude slomljena, zauzdala Kajzera da na takozvanom *ratnom veću* 8. decembra 1912. ustukne. To se

nije dogodilo u julu 1914, kada je Artur Cimerman, nemački državni podsekretar Ministarstva za spoljne poslove rekao austrijskom izaslaniku grofu od Hojosa da je, ako Austrija tada krene na Srbiju, rat u Evropi *90 procenata siguran*.

Može li se reći da je kajzer Vilhelm II nedostajuća karika između Bizmarka i Hitlera?

Bizmarkovo ujedinjenje nemačkih zemalja pod dominacijom Pruske vojne monarhije u 1886-71. uvek je predstavljalo opasnost za druge evropske sile. Uoči *Francuske revolucije*, francuski ambasador u Berlinu grof Mirabo žalio se da Pruska "nije država sa vojskom nego je vojska sa državom". Godine 1781. britanski državnik Bendžamin Dizraeli upozorio je Donji dom parlamenta na to da je nemačko ujedinjenje izraslo u veću revoluciju, čak veću i od velike *Francuske revolucije* iz 1789. Evropske sile su se vekovima borile jedna protiv druge da bi kontrolisale veliku severnoevropsku ravan koja bi im omogućila dominaciju nad kontinentom ili da bi sprečile svoje rivale da oni zadobiju tu kontrolu. Zlosrećni rezultat za nemački narod bio je taj da su njegove zemlje bile isparcelisane na više stotina malih kneževina. Sada, u 1871, Pruska

je preuzela kontrolu nad svim nemačkih zemljama, od Alzasa i Lorene na zapadu do Kenigzberga i Katovica na istoku.

Nova Prusko-nemačka carevina držala je u rukama *latentnu hegemoniju* u Evropi. Bizmark je bio svestan da Nemačka predstavlja potencijalnu pretnju suverenosti svih drugih sila, ali se Nemačka i sama osećala ugroženom mogućnošću jedne, njihove, antinemačke koalicije. Njegovo rešenje bilo je da uveri druge sile da je Nemačka *zasićena* i da ne želi dalju ekspanziju, a da sve druge sile ohrabri da se proširuju dalje od Evrope, u Africi i Aziji, gde ne bi dolazile u međusobne sukobe.

Međutim, bilo je očigledno da to nije bilo trajno rešenje *nemačkog problema*. Posle ujedinjenja Nemačka je strahovito napredovala, uskoro preuzevši britansku proizvodnju uglja i čelika. Do 1914. imala je gotovo duplo više stanovnika od Francuske. Do 1904. koalicija drugih evropskih sila, Britanije, Francuske i Rusije (koju su podržali Japan i SAD), koje se Bizmark oduvek plašio, postala je legitimna. Iskušenje za Nemačku da slomi taj *gvozdeni stisak Trojnog saveza* u izabranom trenutku kada je vojska mislila da je spremna bilo je, do 1911, gotovo neodoljivo, posebno kada

Akademski filmski Zagreb u Beogradu

Program *Akademski filmski Zagreb*, u organizaciji *Akademskog filmskog centra (AFC)* Doma kulture *Studentski grad* u Beogradu, prikazuje se u Maloj sali DKSG tokom novembra. Svake srede održaće se po jedan filmski program zagrebačkih produkcijskih kuća bliskih *AFC* (kratki, animirani, eksperimentalni, studentski, kinoklubaški filmovi), a tokom sedmice i jedno javno predavanje ili masterklas zagrebačkih proučavalaca filma, televizijskih serija, animacije, pokretnih slika svih vrsta.

Nakon filmova Ivana Ramljaka i *Kino kluba Zagreb*, a potom i prezentacije filmova u izboru Petre Belc – *Stanovanje na filmu* (dokumentarci *Problemi sa stanovanjem* Edgara Ensteja i Artura Eltona – Velika Britanija, 1932. i *Kamerom kroz Zagreb* Srećka Bejganda – Jugoslavija, 1957; igrani film *Moj stan* Zvonimira Berkovića – Jugoslavija, 1962; eksperimentalni film *Sjajni radijantni život* Merila Harta – Francuska, 2013; igrani film *Stanarsko pravo lagumaša Safera* Petra Ljubojeva – Jugoslavija, 1974. i igrani film *Frančeska Rozija Ruke nad gradom* – Italija, 1963), za 22. novembar (od 20 sati) planirani su radovi *Akademije dramskih umjetnosti* u Zagrebu. Na programu su 13+ Niki-

ce Zdučića (21 minut), *Bejbisiter* Ivana Sikavice (23) i *Terarij* Hane Jušić (25).

Knjiga *Kvalitetne TV serije* Sanje Kovačević biće predstavljena 23. novembra u UK *Parobrod* od 19 sati, dok će istoimeni masterklas Sanje Kovačević biti održan sledećeg dana od 18 sati. Predavanje Nikice Gilića (Split, 1973), *Poetika Zagrebačke škole crtanog filma*, zakazano je za 28. novembar u Maloj sali DKSG od 18 sati. ❧

je postalo jasno da je Austrougarska, jedini nemački saveznik, na putu da se raspadne. Ubistvo u Sarajevu pružilo je Nemačkoj savršeni izgovor za rat protiv Francuske i Rusije, koji je dugo godina bio planiran. Kako je načelnik nemačkog Generalštaba Helmut fon Moltke kazao 1915. pošto je otpušten: "Užas je biti osuđen na neaktivnost u ovom ratu koji sam

lično pripremao i inicirao".

Kajzer Vilhelm II sebe je i te kako video u nastavljanju militarističke i ekspanzionističke tradicije Fridriha Velikog; pošto je Fridrih Prusku podigao do statusa velike sile, Kajzer Vilhelm II je proglasio da je njegov deda "Kajzer Vilhelm Veliki" osvojio preostali deo Nemačke, a da će njegova sopstvena uloga biti da dominira celom

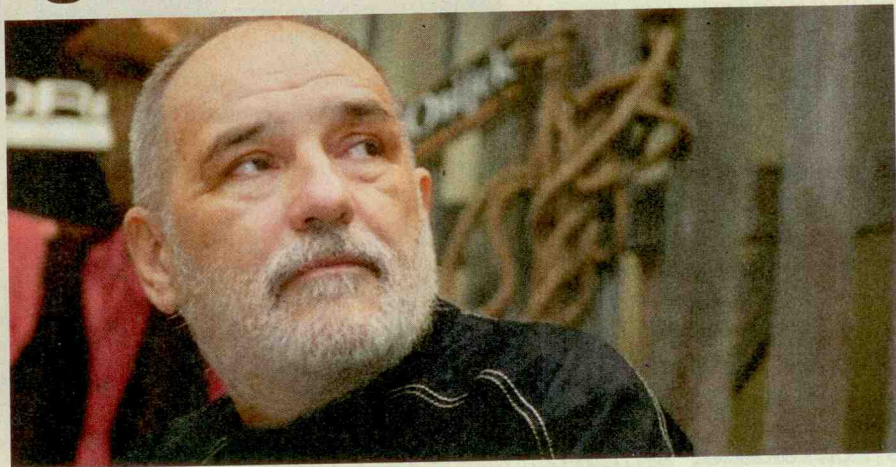
▲ DŽON ROL:
Bečki ultimatum Beogradu bio je namerno smišljen da bude neprihvatljiv

Evropom tako što će od nemačkog *Rajha* stvoriti *svetsku silu* koja bi mogla da parira usponu SAD. Nije on nužno želeo rat kako bi to postigao i, za razliku od mnogih svojih savetnika, bio je i te kako svesniji opasne igre koja bi uvela u oružani sukob. U više ključnih situacija pre 1914. nadao se da će diplomatska lukavština, njegove dinastičke veze sa carskom i kraljevskom kućom Rusije i Britanije i vojno ili pomorsko ucenjivanje omogućiti da Nemačka postigne ono što je on video kao ispunjenje sudbine *Rajha* – a to je status svetske sile. Ali što su te metode više padale u vodu, to se i njemu i njegovim savetnicima pažljivo isprovociran rat protiv Francuske i Rusije – uz nadu da ne bude i protiv Britanije – činio očiglednim rešenjem.

U egzilu u Holandiji Vilhelm je učinio sve što je bilo u njegovoj moći da ubedi Hitlera da ga ponovo vrati na presto. Čestitao je Hitleru vojne uspehe u 1939. i 1940, izjavljujući: "Briljantni vodeći generali u ovom ratu došli su iz *moje* škole, borili su se pod mojom komandom u (*Prvom*) *Svetskom ratu* kao poručnici, kapetani ili mladi majori. Šlifenovali su ostvarili su planove koje je on izradio pod mojim zapovedništvom, na isti način na koji smo i mi to učinili 1914. godine". **☞**

Balašević u Zagrebu

Poslednjeg dana zagrebačkog sajma knjiga, 40. *Interlibera*, poslije ručka, a prije utakmice (na kojoj se Hrvatska, bolja od Grčke, kvalificirala za svjetsko nogometno prvenstvo u Rusiji 2018), kantautor i pjesnik Đorđe Balašević predstavio je svoj novi literarni uradak, ali u iznenađujuće lijepoj atmosferi. Od podneva, pa gotovo do 17 sati ove nedjelje stotine ljudi svih naraštaja čekalo je na potpis i susret sa omiljenim pjevačem i autorom. Balaševićeva knjiga *Kalendar mog djetinjstva* prvi je dio njegovog autobiografskog niza. Dok su neki već čekajući u redu pročitali dobar dio pitko i duhovito ispisane knjige, drugi su pjevali. Kad se Balašević pojavio, nastala je prava euforija. I sam je bio ganut dočekom. Rekao je kako su mu svi susreti s

hrvatskom publikom ugodni, ali da ga je ovo ostavilo *bez teksta*. "Srećan sam, jako sam ponosan jer to su klinici koji su mlađi

od mojih pesama. A kad prerasteš svoju generaciju, to znači da si faca. Šta će meni *Nobel* ili bilo šta", rekao je Đole. **☞** D. P.